

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ІНЦЕСТУ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

Глуценко Микита

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

mykyta.hlushchenko@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1235-109X>

Мета статті передбачає теоретичний аналіз розуміння явища інцесту в психологічній науці, з'ясувати основні аспекти тлумачення поняття «інцест» у векторі різних наукових підходів та встановлені особливостей прояву інцесту в сімейній системі.

Методи. У статті застосовано методи теоретичного вивчення наукової літератури (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, систематизація підходів науковців) стосовно висвітлення явища інцесту. Використані теоретичні методи презентують порівняльну характеристику поняття інцест, широту проявів інцесту у сімейній системі та диференціацію понять «сексуальна експлуатація дитини», «фізичний інцест», «емоційний інцест», «педофілія».

Результати. У результаті теоретичного аналізу окреслено широкий діапазон інтерпретацій поняття «інцест» у психологічних дослідженнях, визначено історичні витoki дефініції сексуального зв'язку між дорослими та дитиною, з якою дорослий має родинну спорідненість, як інцесту. Підкреслено, що інцест виникає в сім'ї через крайній прояв недиференційованості сімейних ролей, порушення ієрархії, інцест виступає способом зниження тривоги в сім'ї, може повторюватись у рамках міжпоколінного процесу тощо. Систематизовано форми та види прояву інцесту, де у фокусі уваги знаходиться поділ явища за ступнем спорідненості суб'єкта та об'єкта інцесту, типу інцестуозних стосунків та сексуального контакту, механізмами вчинення інцесту. Визначено, що поняття «емоційного інцесту» стосується проблематики співзалежності між членами родини і не є синонімом до класичного розуміння поняття «інцест», який включає саме фізичний, сексуальний контакт між дитиною та кровним родичем. Зазначено, що інцест виступає видом сексуального насильства над дитиною, що у результаті призводить до виникнення психічної травми.

Висновки. У висновках узагальнено, що інцест є складною полікомпонентною проблемою та досліджується у різних психологічних підходах. Визначено, що явище представлене будь-якою сексуально пов'язаною поведінкою між членами сім'ї та дитиною. Проаналізовано, що

психоаналітичний підхід висвітлює проблему інцестуозної поведінки через призму Едипального комплексу та порушення унормованого психосексуального розвитку особистості, натомість представники сімейно-системної психології розкривають інцест як наслідок порушення ієрархічної структури та функціонування сім'ї. Підкреслено, що незалежно від форм інцесту це є сексуальним насильством над дитиною, що має травматичні наслідки.

Ключові слова: сім'я, інцест, фізичний інцест, емоційний інцест, сексуальне насильство.

Mykyta Hlushchenko. Theoretical approaches to understanding incest in psychological science.

Purpose. The paper aims to present the theoretical analysis of the incest concept in the scientific psychological discourse, to define the main aspects of the incest concept interpretation by different approaches, and to define the peculiarities of the incest manifestations in the familial system.

Methods. The authors applied the techniques for the theoretical study of references on the topic (analysis, synthesis, generalization, comparison, systematization of different approaches) to analyze the incest phenomenon. The used methods present the comparative analysis of the incest concept, the specter of its manifestations in the family system, and the differentiation of the concepts such as “sexual exploitation of a child”, “physical incest”, “emotional incest” and “pedophilia”.

Results. As a result of the theoretical study, the wide specter of the incest concepts' interpretations in psychological research and historical roots of defining the sexual relationship between adults and a child, to whom an adult is related, as an incest were outlined. The paper emphasizes that incest occurs in the family due to the extreme level of undifferentiated family roles, violation of the hierarchy, so that incest can be the means to reduce the anxiety level in the family and can take place in different generations. The authors systematized the forms and the types of the incest manifestations, focusing on the degree of the kinship between the subject and object involved, the type of the incestuous relationship and the type of sexual contact, mechanisms of committing the incest. They define that the concept of “emotional incest” refers to the problem of the co-dependence between the family members and is not synonymous with the classic definition, which includes the physical sexual contact between the child and their blood-relative. It's summarized that incest is a kind of sexual abuse of a child, which can result in psychological trauma.

Conclusions. We can summarize that incest is a complex, poly-component problem and is studied in different psychological approaches. The incest phenomenon is represented by any sexually related behavior between the family members and the child. It was mentioned that the psychoanalytical approach interprets the problem of incestuous behavior from the point of Oedipal complex and the violations in personality normalized psychosexual development, while the representatives of the family-systems approach define the incest as a result of the breach in a hierarchical

structure and family functioning. It is stated that regardless of the form of incest it is sexual abuse of a child and results in traumatic consequences.

Keywords: family, incest, physical incest, emotional incest, sexual abuse.

Вступ. Своєрідність соціально-економічної та соціально-політичної ситуації в країні є детермінантою якості життя людини, і може сприяти як розвитку особистісного функціонування, так і його руйнуванню. У благополучні роки та в роки соціально-політичних катаклізмів, ніхто не гарантує наявності або відсутності особистісних криз на рівні макро- та мікро- соціуму. У нашому теоретичному дослідженні ми поставили за мету дослідити можливості та підходи сучасної психології, щодо переживання ненормативних травматичних подій, які каузують подальший патогенний вплив найближчого оточення (сім'ї, родини тощо) на саму особистість.

Незважаючи на велику кількість психологічних досліджень (Zbigniew, (1991), Blume, (1998), Fitzgerald, (2008), Trickett, (2011), Wirtz, (2014), Wilson, (2017), Maryanski & Turner (2018), Курляк, (2019), Тіточка, (2021) & et al) присвяченим різним аспектам травматизації особистості, проблема інцесту ще далека від остаточної категоризації. Теоретичний аналіз визначив, що існують суперечливі погляди на трактування поняття інцесту, нез'ясовані його межі. Дане поняття використовується у надто широкому або надто звуженому значенні. Мало дослідженим також залишається несвідомий зміст суб'єкта та об'єкта інцесту. Саме тому ми звернулися до наукового погляду та обґрунтування такої малодослідженої теми.

Метою нашого дослідження виступає теоретичний аналіз розуміння явища інцесту в психологічній науці, з'ясувати основні аспекти тлумачення поняття «інцест» у векторі різних наукових підходів та встановлені особливостей прояву інцесту в сімейній системі.

Методи та процедура дослідження. Досягнення поставленої мети передбачало застосування методів теоретичного вивчення наукової літератури (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, систематизація підходів науковців) стосовно розуміння явища інцесту з точки зору психологічної науки. Використані теоретичні методи презентують порівняльну характеристику поняття інцест, широту проявів інцесту у сімейній системі та диференціацію понять «сексуальна експлуатація дитини», «фізичний інцест», «емоційний інцест», «педофілія».

Обговорення результатів. У науково-дослідницькому зверненні до виникнення та походження явища інцесту варто проінтерпретувати його історичні аспекти. Історичний екскурс показав, що поняття «інцест» описується на ранніх етапах розвитку людського суспільства. Першими були римляни, які придумали слово «*incestrum*» для позначення заборонених сексуальних союзів, встановлено, що вони запозичили у греків велику частину яскравих образів інцесту, які були укладені у сюжети римських міфів та оповідань (Maryanski, & Turner, 2018). На нашу думку ці ранні зусилля поклали початок багатьом науковим дослідженням, за якими визначається динаміка, ознаки і прояви інцесту, як до прикладу, грецька трагедія про царя Едипа, що стане частиною ґрунтовних психіатричних і психологічних досліджень.

У своїх історичних розвідках, Дж. Тернер, вивчив функціонування інцесту описаного в працях Плутарха. Вчений акцентував увагу на ствердженнях грецького філософа, що табу на інцест зменшує потенціал конфлікту всередині сім'ї, водночас було зазначено про важливість створювати такі альянси, які зменшують протистояння в стосунках, змушуючи людей одружуватись з іншими родинними групами та спільнотами (Maryanski & Turner, 2018).

З поширенням католицизму на Заході різко посилювалося протистояння та неприйняття інцестуозних стосунків. Середньовічне християнство почало поширювати погляди щодо гріховності інцесту в канонічному праві та зв'язках кровних родичів, зосереджуючись на нуклеарній сім'ї як ядрі потенційного інцесту, створюючи таким чином лінію розмежування між прийнятними та неприйнятними стосунками всередині нуклеарної сім'ї та з іншими, більш віддаленими, родичами.

Названі дослідження інцесту та інцестуозних стосунків висвітлювалися у працях представників психодинамічного підходу, таких як У. Віртц, П. Раком'є, К. Юнг, З. Фройд та інших. Поступово тема інцесту розглядалася як ненормативна сімейна криза С. Блум, М. Мушкевич, Дж. Нолі, Ф. Путман Т. Славик, П. Трікетта. На сучасному етапі розвитку психологічної науки, дана тема стала інтересом наукового потенціалу, де виділялися аспекти інцесту у працях таких сучасних психологів та психотерапевтів, як П. Мелоди, П. Лав, Дж. Робінсон, Т. Джонсон інших.

У ході аналізу наукових розвідок щодо тлумачення поняття «інцест», простежується існування широкого діапазону інтерпретацій даного явища. Звертаючись до латинського словника, виявлено, що етимологія слова «*incestus*» має латинське коріння і складається з двох частин «*in-*» + «*castus*», де корінь слова «*castus*» має чотири основні дефініції перекладу: морально чистий, невинний, бездоганний; особливий щодо сексуальної моралі: чистий, цнотливий, незабруднений, добродішесний, цілісний; вільний від варварства; релігійний, благочесливий, святий, священний. Згідно латинському словнику, префікс «*in-*» заперечує означені дефініції вище, і перекладає «*incestus*» як: нечистий, гріховний, осквернений, неправедний, злочинний; нецнотливий, непристойний, кровозмісний, хтивий (Lewis & Short, 2013).

Звертаючись до словникового тлумачення явища, яке ми вивчаємо, зазначимо, що Кембріджський словник англійської мови розкриває явище інцесту як сексуальну активність за участю людей, які є близькими родичами та яким законно не дозволено одружуватись (Dictionary, S., 2017). Інший словник, німецької мови, пояснює інцест через поняття кровозмішення, тобто це статеві стосунки між найближчими кровними родичами, між родичами подружжя з різним ступенем спорідненості, між братами та сестрами тощо (Wahrig, 2001). Наближений сенс у поняття «інцест» закладено у великому тлумачному словнику сучасної української мови, який визначає інцест як статеві контакти між близькими родичами (Бусел, 2005).

Звернемося до досвіду вивчення інцесту у зарубіжній літературі, так О. Celbis, I. Altin, N. Avaz, O. Celbis, T. Bork, S. Karatoprak визначили інцест як статеві стосунки та статевий акт між чоловіком і жінкою, чоловіком і чоловіком, а також між жінкою та жінкою, яким релігійно, етично та законодавчо заборонено одружуватися (Celbis et al, 2020). З іншої сторони, M. Zaini, Y. Ahmad досліджуючи дефініції інцесту стверджують, що немає єдиного визначення, яке могло б застосовуватися до всіх релігій чи цивілізацій у всьому світі. Однак, на думку науковців, основне поняття або суть інцесту в усьому світі можна визначити як будь-який статевий акт, який відбувається між членами сім'ї, яким заборонено одружуватися. За визначенням авторів інцест – це вид сексуальної поведінки, який не включає шлюбні стосунки. У цьому випадку в інцесті беруть участь біологічні

та небіологічні батьки, біологічні брати і сестри, зведені брати і сестри, дідусі, бабусі, брати і сестри батьків та інші (Zaini et al, 2022)

Інцест як сексуальний зв'язок між дорослим і дитиною, з якою дорослий має родинний зв'язок визначають E. Becona та L. Csemy. Однак вчені не уточнюють характер і ступінь сімейного зв'язку, натомість стверджують, що сексуальна поведінка дитини з іншою дитиною в тій самій родині не є інцестуозним актом, оскільки це суперечить концепції інцесту (Becona, Csemy & et. al 2015).

У своїх наукових поглядах F. Wilson роз'яснює інцест як практику статевого акту між особами з різним ступенем спорідненості, які перебувають у короткотривалих чи довготривалих взаємостосунках, з або без покоління дітей. Вчений зазначає, що інцест порушує позитивний розвиток особистості, призводить до травматизації дитини та є видом сексуального насильства (Wilson, 2017).

Згідно дослідженням D. Finkelhor, інцест – це будь-яка сексуально пов'язана поведінка між членами сім'ї, включаючи сексуальні пестоші, сексуальні домагання, сексуальні демонстрації, взаємну мастурбацію, орально-генітальний або анально-генітальний контакт і статевий акт. У проблематиці інцесту дослідник називав не лише батьків та дітей, а також родичів, братів, сестер, опікунів тощо (Finkelhor, 1978). Спираючись на ці погляди З. Лев - Старович називає такий інтимний та статевий зв'язок, між членами однієї сім'ї, кровними родичами іншими як **фізичний інцест** (Zbigniew, 1991).

Вивчаючи упродовж 23 років інцестуозні стосунки та їх наслідки й вплив на три покоління жінок та дітей П. Трікетта, Дж. Нолі, Ф. Путман, стверджують, що інцест – це різновид сексуального насильства над дітьми, відмінний від інших форм сексуального насильства та має власні специфічні особливості. Відповідно до їхнього дослідження уточнено, що основною відмінністю між інцестом та іншими формами сексуального насильства (такими як розбещення, дитяча проституція, сексуальні домагання тощо) є те, що особи, які зловживають інцестом, є членами сім'ї дітей, тоді як особи, які вчинили сексуальне насильство над дітьми, можуть бути будь-ким, хто не є членом сім'ї (Trickett, Noll, & Putnam, 2011).

Досліджуючи функціонування сімейної системи, в якій виникає інцест, М. Боуен виділяв основні проблеми сімей з інцестуозними

стосунками, де: інцест виступає крайнім проявом недиференційованності в сім'ї; емоційні процеси в ядерній сім'ї характеризуються емоційним злиттям; при інцесті процес проєкції сфокусований на дитину, залучену в інцестуозні стосунки, інцестуозна поведінка є способом зниження тривоги, що виникає з неопрацьованих триангульованих стосунків і є виразом взаємопов'язаних процесів емоційного злиття; інцест повторюється в рамках міжпоколінного процесу; інцестуозна поведінка часто провокується вживанням алкоголю і / або наркотиків (Baker & Varga, 2015).

Перейдемо до пошуку інцесту як психологічного поняття у інших наукових школах. Так, у психоаналізі проблема інцесту розглядається на основі уявлень З. Фрейда та К. Юнга (Blume, 1998), про те, що в процесі свого психосексуального розвитку кожна людина відчуває несвідомі інцестуозні потяги та бажання, коли інфантильний вибір сексуального об'єкта обмежений своїми власними батьками, сімейним оточенням.

Узагальнюючи наукові доробки дослідників психодинамічного підходу, підкреслимо, що Едипальна фаза з властивим їй Едиповим комплексом (у хлопчиків) та комплексом Електри (у дівчат) розглядається як базовий конструкт психосексуального розвитку особистості, необхідний для досягнення нею психологічної зрілості та виступає основою інцестуозної поведінки. Інцестуозний конфлікт утворюється навколо батьків обох статей і супроводжується відкриттям диференціації статі, фантазуванням щодо любовних стосунків з батьком протилежної статі, суперництвом з одним із батьків своєї статі, бажанням зайняти його місце в сімейній структурі, страхом покарання, що виражений комплексом кастрації та прийняттям заборони на інцестуозні бажання. У результаті, відбувається прийняття принципу реальності, остаточно формується внутрішньопсихічна структура Над-Я (інстанція, що відповідає за ідеали, мораль, моральність і совість, визнає закони та обмеження реальності). З. Фрейд стверджував, що у випадку вирішення Едипового конфлікту та витіснення засвоєної заборони на інцест у дитини відбувається подальше формування зрілої сексуальної ідентичності з встановленням статевої і статеворольової диференціації.

У психоаналітичних доробках зустрічаються відмінні

трактування інцесту. Так, в роботах Ж. Андре висвітлюється поняття **психічного інцесту**, суть якого полягає у викривленні формування сексуальності, через незрілість та інфантилізм потягів людини. Науковець визначає, що ігнорування табу на інцест супроводжує утворення інцестуозних фантазмів, тривог та задоволення (André, 2017). Також, французький психіатр та психоаналітик П. Раком'є вводить ще один термін **«інцестуозність»**, явище якого полягає у поєднанні фізичного та психологічного компоненту інцесту, де власне коїтусу немає, але побічно, фізичні дії важливих дорослих мають переважно сексуально-психологічний підтекст (Racamier, 1995).

Цікавим знаходимо погляди П. Раком'є, який розглядав інцестуозність, як процес спрямований проти формування Едипа, тим самим вживає термін «ант-Едип», маючи на увазі не тільки «анти» (проти) Едипа, але і «ант», що походить від англ. слова «antecedent» (передуючий, попередній). Науковець стверджує, що інцестуозний конфлікт в ант-Едипі полягає у внутрішньоособистісних суперечностях дитини, де з одного боку дитина прагне до первинного злиття з матір'ю, а з іншого боку бажає сепаруватись, натомість формування власної особистісної незалежності заборонена. Описаний конфлікт дослідником відбувається за участі матері, яка використовує дитину як «об'єкт для себе», власне нарцистичне (нероздільне) продовження, підсилюючи стосунки спокушанням (Racamier, 1995).

Доповнюючи вище сказане У. Віртц визначає, що інцест є травматичним досвідом для дитини, при визначенні якого важливо враховувати не стільки факт кровної спорідненості, як асиметрію стосунків, в яких дорослий використовує свою владу над дитиною, зловживає її довірою, для задоволення сексуальних та психологічних потреб. У цьому сенсі авторка висвітлює інцест як вид витонченого насильства і катування дітей (Wirtz, 2014).

Звернувши увагу на протиріччя у тлумаченні досліджуваного явища, нами були здійснені наукові розвідки за для кращого розуміння психологічної складової явища. Спершу нами було здійснений аналіз та порівняння визначень «сексуальна експлуатація дитини», «сексуальне зловживання дитиною». Відповідно до запропонованого тлумачення Світової Організації Здоров'я (WHO & Regional Committee for Africa, 2011), сексуальне використання/експлуатація дитини – це залучення дитини до

сексуальної активності, яку вона не в змозі цілковито зрозуміти, виразити свою свідому згоду на ці активності і/або до якої недозріла у своєму розвитку і не може на неї згодитися на законних підставах і/або яка є невідповідною до правових і звичаєвих норм даного суспільства. Світова організація здоров'я деталізує, що сексуальна експлуатація дитини стосується генітального проникнення, недоречних сексуалізованих дотиків, пестошів іншої дорослої людини до дитини, і так як дитина в силу віку здатна описати, що з нею відбувається, злочинці схиляють жертву до омани, примусу, сили, шантажу тощо.

Задля розуміння понятійного апарату термінів «інцест» та «педофілія», ми звернулися до Міжнародної класифікації хвороб (ICD-11). Згідно нового одинадцятого перегляду класифікатора хвороб «Педофілійний розлад (педофілія)» (код 6D32) віднесений до розділу 6D «Розлади сексуального збудження (Paraphilic disorders)». За МКХ-11 педофілія характеризується як «...тривалі, цілеспрямовані та інтенсивні патерни сексуального збудження, що проявляються постійними сексуальними думками, фантазіями, потягами чи поведінкою, за участі дітей препубертатного віку. Крім цього, для того, щоб діагностувати педофілійний розлад, особа повинна діяти відповідно до цих думок, фантазій чи спонукань або відчувати через них надмірний стрес. Цей діагноз не стосується сексуальної поведінки серед дітей пре- чи постпубертатного віку з ровесниками, хто близький за віком...». Цікавим є те, що МКХ-11 не класифікує і не називає інцест як окремий розлад сексуального збудження або різновид педофілії, так як поведінкові норми, порогові значення патології, ставлення, інтерпретації парафілійних розладів відрізняються в різних культурах. Також МКХ-11 наголошує, що: «...Багато сексуальних злочинів спричинені діями чи поведінкою не пов'язані з тривалим основним парафілійним збудженням. Швидше, ця поведінка може бути тимчасовою та виникати імпульсивно або такою, що використовує ситуацію задля того, щоб отримати владу та перевагу. Може бути пов'язана зі вживанням психоактивних речовин чи сп'янінням. У таких випадках парафілійний розлад не ставиться...» (World Health Organization, 2023).

В українському науковому середовищі поняття інцесту висвітлено в дослідженнях М. Душкевич, М. Глущенко, І. Курляк, М. Мушкевич, Т. Тіточки, Р. Федоренко, А. Шевчука та інших. Згідно

дослідженням І. Курляк поняття «сексуальне зловживання дитиною» визначається у широкому сенсі як будь-які форми сексуальної поведінки між дорослим і дитиною. Дослідниця стверджує, що у вузькому сенсі термін сексуальне зловживання дитиною означає явище інцесту, предметом якого є дитина. Натомість, поняття «сексуальне переслідування» має інший контекст, що стосується окреслення сексуальної активності дорослої особи щодо дитини, яка не є з нею кровно спорідненою (Курляк, 2019)

На сьогоднішній день достатньо вивчені типи і фази перебігу інцесту в дослідженнях Т. Тіточки, І. Курляк, А. Шевчука (Тіточка, 2021; Курляк, 2019). Ученими визначено, що інцест – це тривале явище, в якому організовуються специфічні інцестуозні стосунки з власною динамікою розвитку:

- першою фазою виступає «приховування зв'язку» (виникають стосунки в системі «кривдник-дитина», де жертву інцесту ізолюють від цілісної сімейної системи, обмежують контакти з іншими членами родини, породжують свідомий обов'язок дитини приховувати таємниці, маніпулюють почуттям провини);

- другою фазою виступає «безпорадність» (проявляється залежністю дитини від дорослого, почуттям її нездатності до спротиву або уникнення інцестуозних стосунків, що супроводжується залякуванням дитини, перекладанням відповідальності за цілісність сімейної системи);

- третя фаза визначається «пристосуванням» (характеризується пристосуванням дитини, до інцестуозних стосунків як захисна, погоджувальна форма реакції дитини);

- четверта фаза – «конфлікт» (супроводжується активним протестом, який виникає в наслідок руйнування механізмів психологічного захисту, бунтом дитини проти залежності, об'єму складних негативних переживань, системного порушення фізичних кордонів);

- п'ята фаза визначається як «вихід з інцестуозних стосунків» (поведінкові реакції, дії, які призводять до розриву інцестуозного зв'язку. Проявляється у різних варіаціях, до прикладу, втікаючи, переселяючись з дому, виявляючи факт сексуального насильства іншим, пошук допомоги в іншому безпечному дорослому середовищі, правозахисних інституціях тощо).

Узагальнюючи дослідження типології інцесту М. Душкевич,

І. Курляк, М. Мушкевич, С. Паш, Т. Росса, Т. Славік, М. Фонто та інших нами було окреслено форми прояву сексуального інцесту:

- **за ступенем спорідненості інцест поділяється на:**
 - *інцест за прямою лінією спорідненості* (сексуальний контакт з кровними родичами першого ступеню (мати, батько, син, донька) та другого ступеню (бабуся, дідусь, онуки, онучки інші));
 - *інцест за бічною лінією спорідненості* (сексуальний контакт з кровними родичами непрямої спорідненості, це дядько, тітка, двоюрідні брати, сестри, двоюрідні бабусі, дідусі інші);
 - *інцест за відсутності кровної спорідненості* (сексуальний контакт між дитиною та членами сім'ї, які не перебувають в кровній спорідненості, такі як вітчими, мачухи, падчерки, пасинки, названі батьки, опікуни тощо).
- **за типом інцестуозних стосунків інцест поділяється на:**
 - *гетеростатеві діади* (сексуальна поведінка, яка відбувається між членами сім'ї протилежної статі (мати – син, батько – донька тітка – племінник, дядько – племінниця, бабуся – онук, дідусь – онука інші);
 - *гомостатеві діади* (сексуальна поведінка, яка відбувається між членами сім'ї однієї статі (мати – донька, батько – син інші);
 - *сіблінгові діади* (сексуальна поведінка, яка відбувається між членами сім'ї, які знаходяться у сіблінгових стосунках (рідні, напіврідні, зведені брати/сестри інші).
- **інцест за типом сексуального контакту:**
 - *простий (моногамний) інцест* – сексуально пов'язана поведінка між двома членами сім'ї.
 - *складний (полігамний) інцест* – сексуально пов'язана поведінка між декількома членами сім'ї.
- **за механізмами вчинення інцест поділяється на:**
 - *ситуативний* – інцест, який здійснений з причини впливу сильного стресу, алкоголю, психоактивних речовин, надмірної конфліктності, незадоволення потреб подружжя в сім'ї тощо;
 - *психопатологічний* – що вчинюється особою з психічними розладами, розладами сексуальної поведінки, сексуального збудження тощо.
 - *такий що пов'язаний з кризою у сімейній системі* – інцест, який виникає з метою збереження та відновлення гомеостазу

сім'ї (Душкевич & Глущенко, 2019; Мушкевич, 2021; Pusch, Ross, & Fontao, 2021).

М. Мушкевич, Р. Федоренко, Л. Магдисюк, Т. Дучимінська описуючи етапи розвитку інцестуозних стосунків (як взаємодія між дорослим та дитиною в якій виникає інцест) роз'яснюють, що на початковому етапі дії дорослого не видаються дитині насильницькими, зазвичай мають ознаки комфортного фізичного контакту (дотиків, погладжувань), натомість, на подальших етапах, дії дорослого до дитини набувають усе більш сексуалізованого характеру (Мушкевич, Федоренко, Дучимінська, & Магдисюк, 2018). М. Мушкевич зазначає, що діти можуть добровільно погоджуватися на ті або інші сексуальні дії, оскільки відчувають довіру й любов до кривдника, не очікують підступництва, можуть боятись втратити прихильність батьків. Тим самим науковці пояснюють, що маленькі діти можуть сприймати такі стосунки як нормальними й прийнятними між люблячим дорослим та дитиною, натомість такі стосунки є деструктивними, та відповідальність за них лежить виключно на дорослих (Мушкевич, 2021).

Аналізуючи частоту виникнення інцесту як сексуального насильства в сім'ї науковці М. Мушкевич, Р. Федоренко, Л. Магдисюк, Т. Дучимінська стверджують, що інцест може включати окремі одноразові випадки, а також і постійне насильство, що повторюється протягом багатьох років. Науковці доводять, що інцест, у класичному розумінні, неминуче супроводжується руйнуванням сімейних стосунків і довіри в сім'ї, застосовуючи маніпуляції, владу авторитету, залякуванням із боку кривдника, що кваліфікує інцест як сексуальне насильство.

У ході теоретичного дослідження, було виявлено, що у наукових розвідках К. Адамса, Т. Джонсона, П. Лав, П. Мелоді, Дж. Робінсон та інших, розмежовується поняття «інцест» та «емоційний інцест», що стало основою подальшого вивчення понятійного апарату.

Термін «емоційний інцест» та його концепція була запропонована психотерапевткою П. Мелоді, яка окреслила у власних дослідженнях зону емоційних дисфункцій особистості у дитинстві та батьківського насильства із точки зору співзалежної поведінки. Закладені погляди у нову концепцію емоційного інцесту широко розповсюдились серед науковців, психологів, психотерапевтів, згідно яким емоційний інцест розглядається як феномен зловживання

стосунками з дитиною, в яких батьки експлуатують дитину задля задоволення власних потреб (інтимності, дружнього спілкування, романтичної стимуляції, емоційної розрядки, поради, вирішення проблеми тощо), які мають бути задоволені іншими дорослими (Mellody & Miller, 2003).

Продовжуючи дослідження емоційного інцесту науковиця П. Лав стверджує, що фундаментальною особливістю даного феномену, окрім зловживання батьками стосунків з дитиною, виступає ознака ігнорування багатьох потреб дитини, де модуль поведінки батьків на задоволення потреб дитини змінюється на те, що дитина має задовольняти усі потреби батьків, враховуючи сексуальні. Тим самим, П. Лав, підкреслює, що така поведінка батьків здебільшого неусвідомлена та прихована, а дитина може не очікувати сексуального чи психологічного вторгнення зі сторони батьків (Love & Robinson, 2007).

На особливу увагу заслуговують дослідження Т. Джонсона, С. Мінухіна, Дж. Робінсона (Love & Robinson, 2007), під призмою системно-сімейного підходу, де науковці розкривають поняття «сексуалізованого альянсу між батьками та дитиною». Відповідно до визначення, сексуалізований альянс між батьками та дитиною виникає при порушенні ієрархії сім'ї та незадоволених сексуальних потреб, де одружені, овдовілі, розлучені чи самотні батьки психологічно «одружують» дитину на собі, будуть амбівалентні суворо-ласкаві стосунки та межують між емоційним і сексуальним інцестом. Водночас, М. Фіцджеральд (Fitzgerald & Fossel 2008), уточнює, що у сексуалізованому альянсі батьки не обов'язково перетинають фізичні кордони або здійснюють фізичний сексуальний контакт з дитиною, натомість у стосунках є прихований сексуальний тон (наприклад, дитина-підліток розділяє одне ліжко з батьками; батьки ведуть відверті розмови про секс; переглядають еротичні фільми в присутності дитини; дитина чує крики зі спальні батьків, чи коли вона бачить сам статевий акт).

Питання емоційного інцесту стало предметом наукових досліджень К. Адамса, який ствердив, що емоційний/прихований інцест є феноменом в основі якого закладений процес проекції батьками подружніх, емоційних обов'язків на дитину, через власну нездатність чи небажання підтримувати стосунки з іншими дорослими. Натомість, науковець розрізняє поняття

«фізичний/сексуальний інцест» та «емоційний/прихований інцест», де при сексуальному інцесті існує факт сексуального акту між родичами та дитиною, а при емоційному інцесті сексуальний контакт відсутній, а сам феномен більше стосується неадекватної прихильності батьків до дитини (Adams & Robinson, 2001).

Спираючись на викладені дефініції вище, Т. Джонсон (Johnson, 2012) підтверджує та акцентує увагу, що емоційний інцест використовується для опису стосунків між батьками та дитиною, які передбачають очікування від дитини виконання емоційних ролей дорослого, без фактичної фізичної/сексуальної участі, і є синонімом таких термінів, як взаємодія між батьками та дітьми, розрив меж стосунків між батьками та дітьми, співзалежність між батьками та дітьми, прихований/психологічний інцест тощо.

Подібне поняття розкрили у своїх дослідженнях М. Душкевич та М. Глущенко, які описують, що інцестуозність є психологічним та фізичним порушенням меж особистості, що виникає між емоційно пов'язаними людьми із зловживанням владою та авторитетом однієї з них, для свідомого чи несвідомого задоволення власних сексуальних та психологічних потреб. Аналізуючи інцестуозні стосунки, М. Душкевич та М. Глущенко стверджують, що незалежно від того який вид інцесту здійснено над дитиною, наслідки є однаково складними й часто спричинюють порушення емоційного, фізичного чи психічного спектру особистості (Душкевич, & Глущенко, 2021). Наближена паралель простежується в напрацюваннях С. Пуш, Т. Росс, М. Фонто (Pusch, Ross, & Fontao, 2021), які акцентують увагу на тому, якщо в сімейній системі присутня прихована або явна сексуалізація, де сексуальна енергія, збудження спрямоване на дитину, незалежно від того, чи присутній чи відсутній фізичний контакт, такий тип стосунків є інцестуозними.

Висновки і перспективи.

Отже, на підставі здійсненого аналізу теоретичних референтів розуміння поняття інцесту в психологічній літературі, визначено що інцест є складною полікомпонентною проблемою. Як зазначив аналіз літератури, інцест – це явище в якому здійснюється будь-яка сексуально пов'язана поведінка, включаючи сексуальні пестощі, сексуальні домагання, сексуальні демонстрації, взаємну мастурбацію, орально-анально-вагінальногенітальний контакт між членами сім'ї та дитиною. Вивчення понятійного апарату досліджуваного явища

продемонстрував, що існує феномен емоційного інцесту, який визначає проблему співзалежності в сім'ї та зловживання дитиною, з метою задоволення потреб дорослого, в тому числі сексуальних, без фізичного контакту, сексуального акту, проникнення тощо. Враховуючи специфіку психологічних процесів в означених поняттях, ми зупинилися на підході, що інцест є фізичним, сексуальним контактом між дорослим та дитиною в єдиній сімейній системі.

Нами проаналізовано, що за формами інцест поділяється за ступенем спорідненості суб'єкта та об'єкта інцесту, за типом інцестуозних стосунків, за типом сексуального контакту, за механізмами вчинення. Підкреслено, що інцест може включати окремі одноразові випадки, а також постійне насильство, що повторюється протягом багатьох років. Ми поділяємо погляди Ф. Вільсона, У. Віртц та інших, що інцест виступає явищем, яке порушує позитивний розвиток особистості, призводить до травматизації дитини та є видом сексуального насильства.

Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо у емпіричному дослідженні змісту функціонування особистості, з травмою інцесту, розробкою програм психологічного супроводу та рекомендацій у психоконсультативній, психотерапевтичній роботі з клієнтами, які мають в анамнезі досвід інцестуозних стосунків.

Література.

1. Бусел, Т. (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (з дод. і допов.) Київ: ВТФ «Перун». <https://archive.org/details/velykyislovnyk/mode/2up>
2. Душкевич, М., & Глущенко, М. (2019). *Особливості Я-концепції особистості, яка пережила інцест*. Молодий вчений. 7 (71), 24-27. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-7-71-6>
3. Душкевич, М., & Глущенко, М. (2020). *Репрезентація образу я в жінок, які зазнали інцесту*. Габітус. 16, 134-139. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.16.21>
4. Душкевич, М., & Глущенко, М.. (2021). *Розробка, апробація та стандартизація опитувальника «Шкала інцестуозності особистості»*. Психологічний часопис, 7(1), 108–127. <https://doi.org/10.31108/1.2021.1.9>
5. Курляк, І. (2019). *Інцест як приклад екстремально важкого життєвого досвіду дитини з неблагополучної сім'ї (на матеріалах Польщі)* Молодий вчений, 2(66), 111-119. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-25>
6. Мушкевич М., Федоренко Р., Дучимінська Т., & Магдисюк Л. (2018) *Психологія молодшої сім'ї*. Луцьк:Вежа-Друк. 235.<http://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/16682>
7. Мушкевич, М. (2021). *Психологічний супровід сімей, що мають проблемних дітей*. Луцьк:Вежа-Друк. 464.

8. Тіточка, Т. (2021) Віктимологічні особливості детермінації насильницького інцесту за участю неповнолітньої жертви. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2, 256-260. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-2/62>
9. Adams, K. & Robinson, D. (2001). Shame Reduction, Affect Regulation, and Sexual Boundary Development: Essential Building Blocks of Sexual Addiction Treatment. *Sexual Addiction and Compulsivity*, 8(1), 23-44. <https://doi.org/10.1080/10720160127559>
10. André, J. (2017). *Incestes*. Presses Universitaires de France.
11. Baker, K., & Varga, A. (2015). *Theory of Family Systems by Murray Bowen*. Cogito.
12. Becona, E., Csemy, L., Calafat, A. & et. (2015). Empowerment Strategies for parents. *Researchgate publication*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.5142.0005>
13. Blume, S. (1998). *Secret Survivors: Uncovering Incest and Its Aftereffects in Women*. U.S.A.: Ballantine Books.
14. Celbis, O., Altin, İ., Ayaz, N., Börk, T., & Karatoprak, S. (2020). Evaluation of Incest Cases: 4-years Retrospective Study. *Journal of Child Sexual Abuse*, 29 (1). 79-89. <https://doi.org/10.1080/10538712.2019.1634664>
15. Dictionary, C. (2017). *Cambridge advanced learner's dictionary & thesaurus*. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/>
16. Finkelhor, D. (1978). Psychological, Cultural and Family factors in Incest and Family Sexual Abuse. *Journal of marriage and Family Counselling*, 4 (4), 41-49. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.1978.tb00539.x>
17. Fitzgerald, M., Schneider, R., Jackson, J., & Fossel, R. (2008). Child sexual abuse, early family risk, and childhood parentification: Pathways to current psychosocial adjustment. *Journal of Family Psychology*, 22(2), 320–324. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.22.2.320>
18. Johnson, T. (2012) *Emotional incest: an exploratory study of therapists' perceptions of the phenomenon and their experiences with it in couple therapy practice*. University of Cape Town. <http://hdl.handle.net/11427/11961>
19. Lewis, T., & Short, Ch. (2013). *A New Latin Dictionary*. Oxford: Clarendon Press. <https://archive.org/details/LewisAndShortANewLatinDictionary/page/n7/mode/1up>
20. Love, P., & Robinson J. (2007). *The Emotional Incest Syndrome: What to do When a Parent's Love Rules Your Life*. The University of Michigan.
21. Maryanski, O., & Turner J. (2018) Incest, Theoretical Perspectives on. *The International Encyclopedia of Anthropology*, 1 (14). <https://doi.org/10.1002/9781118924396.wbiea2041>
22. Mellody, P., & Miller, A. (2003). *Facing Love Addiction: Giving Yourself the Power to Change the Way You Love*. HarperOne.
23. Pusch, S., Ross T., & Fontao M. (2021). The Environment of Intrafamilial Offenders – A Systematic Review of Dynamics in Incestuous Families. *Sexual Offending: Theory, Research, and Prevention*, 16 (1), 1-20. <https://doi.org/10.5964/sotrap.5461>
24. Racamier, P. (1995). *L'inceste et l'incestuel*. French: Editions du Collège.
25. Trickett, P., Noll, J., & Putnam, F. (2011). The impact of sexual abuse on female development: lessons from a multigenerational, longitudinal research study. *Dev Psychopathol*, 23(2), 453-76. <https://doi.org/10.1017%2FS0954579411000174>
26. Wahrig, G. (2001). *Das grosse deutsche Wörterbuch*. Gutersloh.
27. Wilson, F.. (2017). Incest avoidance and prohibition: psychobiological and cultural factors. *Psicologia USP*. 28 (2), 287-297. <https://doi.org/10.1590/0103-656420160050>
28. Wirtz, U. (2014). *Seelenmord: Inzest und Therapie*. The University of Munich.
29. World Health Organization (2023). *ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics*. <https://icd.who.int/browse11/l-m/en>
30. World Health Organization, & Regional Committee for Africa. (2011). *Child sexual abuse: a silent health emergency: report of the Regional Director*. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/1878>

31. Zaini, M., Ahmad, Y., & Jalil, A. (2022). The well-known devil of incest: it's all begun within the family. *Journal of Education and Social Sciences*, 21 (1), 55-62. https://www.jesoc.com/wp-content/uploads/2022/11/JESOC21_205-1.pdf
32. Zbigniew, L. (1991). *Seksualne tajemnice i problem*. Polska: ARGO.

References

1. Busel, T. (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]* Kyiv: VTF «Perun». <https://archive.org/details/velykyislovnyk/mode/2up> [in Ukrainian].
2. Dushkevych, M., & Hlushchenko, M. (2019). Osoblyvosti Ya-kontseptsii osobystosti, yaka perezhyla intsest [Self-concept specifics of personality that experienced incest] *Molodyi vchenyi - Young Scientist*, 7 (71), 24-27. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-7-71-6> [in Ukrainian].
3. Dushkevych, M., & Hlushchenko, M. (2020). *Reprezentatsiia obrazu ya v zhinok, yaki zaznaly intsestu [The representation of the self-image of women, who have experienced incest]*. *Habitus*. 16, 134-139. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.16.21> [in Ukrainian].
4. Dushkevych, M., & Hlushchenko, M. (2021). Rozrobka, aprobatyia ta standartyzatsiia opytuvalnyka «Shkala intsestuoynosti osobystosti» [Development, approbation and standardization of “Scale of incestuous personality” questionnaire]. *Psykhologichnyi chasopys - Psychological Journal*, 7(1), 108–127. <https://doi.org/10.31108/1.2021.1.9> [in Ukrainian].
5. Kurliak, I. (2019). Intsest yak pryklad ekstremalno vazhkoho zhyttievoho dosvidu dytyny z neblahopoluchnoi simi (na materialakh Polshchi) [Incest as an example of extremely heavy life experience of a child from an unfavorable family (by materials of Poland)]. *Molodyi vchenyi - Young Scientist*, 2(66), 111-119. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-25> [in Ukrainian].
6. Mushkevych, M., Fedorenko, R., Duchymynska, T., & Mahdysiuk, L. (2018). *Psykhologhiia molodoi simi [Psychology of a young family]*. Lutsk: Vezha-Druk. <http://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/16682> [in Ukrainian].
7. Mushkevych, M. (2021). *Psykhologichnyi suprovid simei, shcho maiut problemnykh ditei [Psychological support of families with problem children]*. Lutsk: Vezha-Druk [in Ukrainian].
8. Titochka, T. (2021) Viktymologichni osoblyvosti determinatsii nasylnytskoho intsestu za uchastiu nepovnolitnoi zhertvy [Victimological features of determination of violence incest with the participation of a minor victim]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal - Juridical scientific and electronic journal*, 2, 256-260. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-2/62> [in Ukrainian].
9. Adams, K. & Robinson, D. (2001). Shame Reduction, Affect Regulation, and Sexual Boundary Development: Essential Building Blocks of Sexual Addiction Treatment. *Sexual Addiction and Compulsivity*, 8(1), 23-44. <https://doi.org/10.1080/10720160127559>
10. André, J. (2017). *Incestes [Incest]*. Presses Universitaires de France [in French].
11. Baker, K., & Varga, A. (2015). *Theory of Family Systems by Murray Bowen*. Cogito.
12. Becona, E., Csemy, L., Calafat, A. & et. (2015). Empowerment Strategies for parents. *Researchgate publication*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.5142.0005>
13. Blume, S. (1998). *Secret Survivors: Uncovering Incest and Its Aftereffects in Women*. U.S.A.: Ballantine Books.
14. Celbis, O., Altin, İ., Ayaz, N., Börk, T., & Karatoprak, S. (2020). Evaluation of Incest Cases: 4-years Retrospective Study. *Journal of Child Sexual Abuse*, 29 (1). 79-89. <https://doi.org/10.1080/10538712.2019.1634664>
15. Dictionary, C. (2017). *Cambridge advanced learner's dictionary & thesaurus*. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/>
16. Finkelhor, D. (1978). Psychological, Cultural and Family factors in Incest and Family Sexual Abuse. *Journal of marriage and Family Counselling*, 4 (4), 41-49. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.1978.tb00539.x>

17. Fitzgerald, M., Schneider, R., Jackson, J., & Fossel, R. (2008). Child sexual abuse, early family risk, and childhood parentification: Pathways to current psychosocial adjustment. *Journal of Family Psychology*, 22(2), 320–324. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.22.2.320>
18. Johnson, T. (2012). *Emotional incest: an exploratory study of therapists' perceptions of the phenomenon and their experiences with it in couple therapy practice*. University of Cape Town. <http://hdl.handle.net/11427/11961>
19. Lewis T., & Short Ch. (2013). *A New Latin Dictionary*. Oxford: Clarendon Press <https://archive.org/details/LewisAndShortANewLatinDictionary/page/n7/mode/1up>
20. Love, P., & Robinson J. (2007). *The Emotional Incest Syndrome: What to do When a Parent's Love Rules Your Life*. The University of Michigan.
21. Maryanski, O., & Turner J. (2018). Incest, Theoretical Perspectives on. *The International Encyclopedia of Anthropology*, 1 (14). <https://doi.org/10.1002/9781118924396.wbiea2041>
22. Mellody, P., & Miller, A. (2003). *Facing Love Addiction: Giving Yourself the Power to Change the Way You Love*. HarperOne.
23. Pusch, S., Ross T., & Fontao M. (2021). The Environment of Intrafamilial Offenders – A Systematic Review of Dynamics in Incestuous Families. *Sexual Offending: Theory, Research, and Prevention*, 16 (1), 1-20. <https://doi.org/10.5964/sotrap.5461>
24. Racamier, P. (1995) *L'inceste et l'incestuel [Incest and the incestual]*. French: Editions du Collège [in French].
25. Trickett, P., Noll, J., & Putnam F. (2011). The impact of sexual abuse on female development: lessons from a multigenerational, longitudinal research study. *Dev Psychopathol*, 23(2), 453-76. <https://doi.org/10.1017%2FS0954579411000174>
26. Wahrig, G. (2001). *Das grosse deutsche Wörterbuch [The big German dictionary]*. Gutersloh [in German].
27. Wilson, F. (2017). Incest avoidance and prohibition: psychobiological and cultural factors. *Psicologia USP*, 28 (2), 287-297 <https://doi.org/10.1590/0103-656420160050>
28. Wirtz, U. (2014). *Seelenmord: Inzest und Therapie [Soul Murder: Incest and Therapy]*. The University of Munich [in German].
29. World Health Organization (2023). *ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics*. <https://icd.who.int/browse11/l-m/en>
30. World Health Organization, & Regional Committee for Africa. (2011). *Child sexual abuse: a silent health emergency: report of the Regional Director*. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/1878>
31. Zaini, M., Ahmad, Y., & Jalil, A. (2022). The well-known devil of incest: it's all begun within the family. *Journal of Education and Social Sciences*, 21 (1), 55-62. https://www.jesoc.com/wp-content/uploads/2022/11/JESOC21_205-1.pdf
32. Zbigniew, L. (1991). *Seksualne tajemnice i problem [Sexual mysteries and problems]*. Polska: ARGO [in Polish].

Received: 06.03.2023

Accepted: 02.04.2023